

”Aurelius Augustins (ca. 364-430) teologiske og antropologiske indflydelse på “vestlig” kirkelig og teologisk tradition, kan ikke overdrives. Især emner som Adams synd/den første synd, arvesynd, retfærdiggørelse, udvælgelse/selektion, Guds nådestildeling og prædestination. Den augustinske arv gjaldt derfor også Luther, som ikke ville være blevet den han blev, hvis ikke det var for kirkefaderen, som levede ca. 1100 år før ham.

Når det drejer sig om disse to giganter og deres teologi, er retfærdiggørelseslæren - i hvert fald hvad angår Martin Luther og hans teologi - *articulus stantis et cadentis ecclesiae* [den artikel hvormed kirken står og falder]. Derfor kan man som teolog, uanset hvilken konfession man måtte bekende sig til, ikke undgå også at skulle beskæftige sig med den. Samtidig er det en lære, som kan og skal debatteres. Dog kan man ikke beskæftige sig med retfærdiggørelseslæren uden også se på læren om Adams synd og arvesynden (som indbefatter hele skabningen). Om den unge Luther holder sig strengt til den augustinske teologi og antropologi gennem sit tidlige teologiske og reformatoriske virke, og hvilke centrale emner der løber som en rød tråd gennem hans teologi, er det min forhåbning at finde ud af - dog med de begrænsninger, som en studieorlov af tre måneders varighed rummer. Derudover undergik begge en teologisk “udvikling” gennem årene og derfor må mine “undersøgelser” begrænse sig til bestemte perioder af deres virke og forfatterskab. For Augustins vedkommende bliver det primært “den ældre Augustin” (ca. 395-430) og for Luthers vedkommende “den yngre Luther” (ca. 1514-1520). Valget af disse perioder skyldes bl.a. at deres teologi vedr. retfærdiggørelsen og arvesynden synes at være “færdigudviklet” på dette tidspunkt, omend - for Augustins vedkommende - retfærdiggørelseslæren kun er en del af et større hele, og - for Luthers vedkommende - en videre udvikling kan forekomme.

Det er også vigtigt at holde sig for øje, at selv to fremragende teologer som Augustin og Luther, altid skal læses og forstås ud fra deres samtid, herunder udviklingen af teologien og de kristen doktriner og hvordan de var formuleret på hhv. Augustins og Luthers tid samt hvad og hvem de gjorde op med - teologisk såvel som antropologisk.

Nogle vil måske hævde, at Luthers retfærdiggørelsesbegreb har videre rammer end Augustins. For Luther er Guds retfærdighed positiv og aktiv, mens den hos Augustin kan forekomme som passiv, hvilket jeg ikke er enig i. Iflg. Luther øser Gud sin retfærdighed (a la *gratia infusa*) på den ugudeliges hjerte i form af retfærdiggørelse, som fører til helliggørelse (θεωσις; et emne som jeg gerne vil forfølge, hvis tiden tillader det). Det er Guds retfærdiggørelse som fremkalder helliggørelse - ikke omvendt. Augustin ville højst sandsynlig kunne nikke genkendende til den formulering, idet retfærdigheden for ham både er Guds retfærdighed og den retfærdighed, som han indgyder i mennesket som sin nåde, hvormed mennesket bliver retfærdiggjort, dog aldrig som en overstået handling.

Nogle vil også hævde, at da Luther “udvikler” sin retfærdiggørelseslære (ikke mindst i Romerbrevskommentaren 1518-1519), og at der heri opstår et brud med den augustinske teologi, dvs. at han forlod den augustinske forståelse af retfærdiggørelse, hvor det at blive retfærdig/retfærdiggjort ikke kun er en enkeltstående handling (dåben), men også er en proces, hvilket Augustin ikke selv var noget frem til endnu i “*De diversis quaestionibus ad Simplicianum*” (ca. 396), men som han senere i sine stridigheder med Julian af Eclanum blev overbevist om.

Andre vil hævde, at Romerbrevskommentaren er holdt med de fjendebilleder, som til forveksling ligner Augustins. Augustins teologiske kampe mod først manikæismen og sidenhen pelagianismen og Luthers kampe mod humanismen og den skolastiske traditions teologi. Andre endnu vil hævde, at den teologi der vokser ud af Luthers Romerbrevskommentar og dermed reformationsteologi i bund og grund er og forbliver augustinsk.

Hvad er det så der gør Luther til reformator og er hans teologi ny? Luthers sakramenteteologi og ekklesiologi er ny, bl.a. pga. den kronologiske afstand, men anderledes forholder det sig med spørgsmålet om arvesynden og retfærdiggørelse af tro. Jeg vil hævde, at Luther næppe var blevet reformator, hvis ikke han havde kendt Augustins antimanikæiske og antipelagianske skrifter, som “beskriver” den kamp han selv står i og som blev en “drejebog” for hans egen reformatoriske udvikling og kamp. Dette hævder jeg ud fra Luthers radikalitet, som især kommer til udtryk på to punkter:

a. den totale korruption af menneskets natur

b. Guds nåde og retfærdighed givet gennem Jesu Kristi frelsergerning

Luther bliver reformator bl.a. på baggrund af sin radikale læsning af Biblen (særligt den paulinske korpus) og gennem Augustins radikale læsning af samme, som han tilslutter sig, netop fordi den er et brud med samtidens antropologi og soteriologi, som Augustins er det i opgøret med pelagianismen. Luther insisterer på retfærdiggørelsen ved tro netop fordi hans samtidige teologer ikke accepterer eller viderefører Augustins “pessimistiske” antropologi og soteriologi og derfor er at regne for modstandere, som pelagianerne er Augustins modstandere i kampen om den sande teologiske forståelse.

For at forstå Luthers *simul justus et peccator*, er det derfor nødvendigt at holde sig for øje, at Luthers antropologi og soteriologi udspringer af Augustins lære: at synden bliver en del af det at være menneske som følge af Adams fald (arvesynd).

I Luthers Romerbrevskommentar, i modsætning til hans forelæsninger over Salmernes Bog, udvikles hans augustinsk(-paulinske) teologi hvor menneskets "passivitet" ifm. frelsen understreges kraftigt. Menneskets vilje er fastholdt af begæret (concupiscentia) og er derfor ikke i stand til opnå retfærdiggørelse uden Guds nåde. Han hamrer dermed en pæl gennem den forestilling, at mennesket kan opnå retfærdiggørelse gennem quod in se est (hvad der er i ham [mennesket]). Dette er, iflg. Luther, ikke andet end pelagianisme. Netop på dette punkt synes en parallel udviklingen mellem Augustin og Luther at finde sted. I årene op til "De diversis Quaestionibus ad Simplicianum" hævder Augustin, at mennesket er en medaktør i retfærdiggørelsen gennem dets fri vilje, som kunne anråbe om Guds nåde. Efter "De diversis quaestionibus ad Simplicianum" lyder det dog anderledes, idet mennesket ikke længere kan være en aktiv part i retfærdiggørelsen, men udelukkende må bero på Guds nåde. Og det er netop denne "ældre Augustin"s opgør Luther kan bruge i sit opgør med sin samtids teologi og teologer."

Litteraturliste:

Kurt Flasch "Logik des Schreckens", Dietrichen Verlagsbuchhandlung excerpts Classic Band VIII, 1990

Mathew Knell "Sin, Grace and Free Will. A historical survey of Christian theology. Volume I", Jens Clarke & Co, 2017

Ilaria L. E. Ramelli "A larger hope? Universal salvation from christian beginnings to Julian of Norwich", Cascade Books, Eugene Oregon, 2019

David Bentley Hart "That all shall be saved. Heaven, Hell & universal salvation", Yale University Press, 2019

David Bentley Hart "The New Testament", Yale University Press, 2017

Uddrag fra "Luther's Works" købt som onlineudgave på logos.com. Primært "Romerbrevskommentaren" og "Forelæsning over Salmernes Bog".

Uddrag fra Helge Haystrup "Augustinstudier 1-15"

Nestle-Aland "Novum Testamentum Graece Ed. XXVII", Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1993

Tekster i oversættelse fra <https://www.newadvent.org/fathers/>